

WORLD POLITICS

Print Issn: 2383-0123

Online Issn: 2538-4899

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

Considering of Permanent Membership of Iran in the SCO on Reduction of US Sanctions Efficacy

Esmail Mohebpour¹ , Nozar Shafiee^{*2} , Sakineh Babrignonbad³

1. PhD student, International Relations Department, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran E-mail: Moheb2020@yahoo.com
2. *Corresponding Author*, visiting professor, Department of International Relations, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Associate Professor, Department of Regional Studies, University of Tehran, Tehran, Iran E-mail: Nozarshafiee@ut.ac.ir
3. Assistant Professor of International Relations, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. E-mail: Sb.iau2015@gmail.com

Article Info

Article Type:

Reserch Article

Keywords:

SCO,
Eurasia,
Structural power,
Hegemony,
Sanctions System.

Article history:

Received March 11, 2023
Received in revised form
September 19, 2023
Accepted October 19, 2023
Online Published
December 20, 2023

ABSTRACT

Creation of the Shanghai cooperation Organization (SCO) as a Eurasian subject plays significant role in political conditions in the regional and global scale that is influenced by its bold members like Russia, China and India. In the other hand, regarding the imposed vast western sanctions against Iran and capacities of SCO, membership of the Islamic Republic of Iran and this organization could leave positive effects on economic and security interest of Tehran. Regarding significance of this issue, the present paper has focused on considering and elaboration of Iran's membership in SCO effects on functionality of the sanctions. So, as the pivotal question of his paper we have to ask that "what will be the effects of the permanent membership of Iran in SCO on sanctions issue?" the findings of this paper show that regarding remarkable population of the member states and assuming the demand of some SCO members (China, India and Pakistan) for energy resources and also focus on multilateral agreement between the members or creation of united bank with unique currencies as financial mechanism of this organization as secure tool against US sanctions, the membership of Iran in SCO could create and foster attractive economic opportunities for Tehran in order to improve its foreign trade in global scale. The used methodology of this paper is based on descriptive-analytical approach and collection of the given

Cite this Article: Mohebpour, E., Shafiee, N., & Babrignonbad, S. (2023). Considering of permanent membership of Iran in SCO on reduction of US sanctions efficacy. *World Politics*, 12(3), 223-245.

doi: 10.22124/wp.2024.26398.3301

© Author(s)

Publisher: University of Gilan

DOI: 10.22124/wp.2024.26398.3301

1. Introduction

Shanghai Cooperation Organization as a Eurasian institution is of special importance in the field of international relations due to its political, geopolitical and geoeconomic influences. In this regard, Iran, with its full membership in the Shanghai Cooperation Organization, has moved towards strengthening the balance of power and by establishing closer relations with powers such as China and Russia, it can force the western players to give points in the field of demands and desirable areas. do it yourself This diplomatic victory can be a winning card at the critical time of nuclear negotiations. Of course, it depends on how to use this card. Iran should be aware that putting all its eggs in one basket, such as the basket of the Eastern bloc or the basket of the Western bloc, will force it to accept the conditions imposed by that bloc, which can naturally harm the national interests. Therefore, while optimally and intelligently using the opportunity of full membership in the SCO, it should receive its maximum points from the West and think about maintaining the balance of power. Therefore, considering that Iran's foreign policy has common goals with China and Russia; Dealing with the unilateralism of the United States and the possibilities of reaching and interacting with other regional agreements such as ECO, SAARC, ASEAN, actually limit the maneuvering power of the West and NATO. However, the closer the structural axes of the national power of each country, that is, the increase of organizational connections between commercial, economic, security, educational, etc. institutions in a reciprocal way, can lead to the formation of a new security balance'

2. Theoretical Framework

The current research was enlightened by Structural realism holds that the nature of the international structure is defined by its ordering principle (anarchy), units of the system (states), and by the distribution of capabilities (measured by the number of great powers within the international system), with only the last being considered an independent, a body of realist theories that argue states care deeply about the balance of power and compete among themselves either to gain power at the expense of others or at least to make sure they do not lose power. They do so because the structure of the international system leaves

them little choice if they want to survive. This competition for power makes for a dangerous world where states some-times fight each other.

3. Methodology

The research method in this article is a descriptive analytical method through which the effect of Iran's membership in the Shanghai Cooperation Organization on the erosion of US sanctions against Iran is investigated.

4. Results & Discussion

Membership in the Shanghai Cooperation Organization can help expand Iran's regional and international markets, and Iran can set export goals based on this membership. Export target countries are easier to find with membership in international organizations and work is facilitated more quickly. In addition, membership in the Shanghai Organization can lead to the adjustment of some political and non-economic issues and problems. In the financial field, one of the dimensions of structural power, considering that the formation of the joint banking council is one of the most important economic functions of the Shanghai Cooperation Organization, it can be said that the movement towards the financing system of joint projects and capacity building to empower talents is one of the characteristics of this. It can also be argued that due to the image of its strategic position, economic potential, energy resources and extensive experience and expertise in dealing with terrorism, Iran can add more value to the current programs of the Shanghai Cooperation Organization and use all its capacity as the bridge between the East and the Islamic world will be used to create a common political and economic vision for the region. Therefore, the issues of Iran's cooperation in the Shanghai Cooperation Organizations appear more in the expansion of the synergy of cooperation in the fields of transportation, fighting terrorism, energy and trade.

5. Conclusions & Suggestions

From the point of view of this research, Iran's full membership in the Shanghai Organization is an important step in the direction of drawing a Eurasian identity. This issue is important because the past tensions in Tehran's relations with Dushanbe can be attributed to the lack of a coherent Eurasian policy. Currently, there is a consensus in Iran's strategic community that the Shanghai Organization is a suitable mechanism for advancing the policy of looking to the east of Iran. The evolution of Iran's participation in the Shanghai Organization from observer status in 2005 to full membership in 2021 shows the significant importance of this organization in the strategic calculations of Iran's Eurasian policy.

سیاست جهانی

شاپا چاپی: ۲۳۸۳-۰۱۳۳

شاپا الکترونیکی: ۴۸۹۹-۴۸۳۸

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

تأثیر عضویت دائم ایران در سازمان همکاری شانگهای بر کاهش اثر تحریم های آمریکا

اسماعیل محب پور^۱، نوذر شفیعی^{۲*}، سکینه ببری گنبد^۳

۱. دانشجوی دکتری گروه روابط بین الملل، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: Moheb2020@yahoo.com

۲. نویسنده مسئول، استاد مدعو گروه روابط بین الملل، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. دانشیار گروه مطالعات منطقه ای، دانشگاه

تهران، تهران، ایران. رایانامه: Nozarshafiee@ut.ac.ir

۳. استادیار گروه روابط بین الملل، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: Sb.iau2015@gmail.com

درباره مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>کلیدواژه‌ها: سازمان همکاری شانگهای، اوراسیا، قدرت ساختاری، هژمونی، نظام تحریم ها.</p> <p>تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۲۰ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۶/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۲۷ تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۹/۲۹</p>	<p>شکل گیری سازمان همکاری شانگهای به عنوان یک نهاد اورآسیایی اهمیت به سزایی در تحولات سیاسی منطقه و سطح بین الملل داشته که متأثر از عضویت بازیگران مهمی همچون روسیه، چین و هند در این سازمان است. از طرف دیگر، با توجه به تحریم های غرب علیه ایران و همچنین ظرفیت های سازمان، عضویت رسمی ایران در سازمان همکاری شانگهای می تواند بر منافع اقتصادی و امنیتی ایران تأثیر گذاری قابل توجهی داشته باشد. در این راستا، با توجه به اهمیت موضوع، این پژوهش به دنبال بررسی و تبیین تأثیرگذاری عضویت جمهوری اسلامی ایران در سازمان همکاری شانگهای بر نظام تحریم هاست. سؤال محوری این پژوهش بر این مبنا است: عضویت دائمی ایران در سازمان همکاری شانگهای چه تأثیری بر کاهش اثرگذاری نظام تحریم ها خواهد داشت؟ یافته های پژوهش نشان می دهد: با توجه به جمعیت قابل توجه کشورهای عضو و با در نظر داشت نیاز بعضی از کشورهای عضو (چین، هند، پاکستان) به انرژی و همچنین با لحاظ کردن این مهم که یکی از مکانیسم های سازمان همکاری شانگهای انعقاد پیمان های پولی و مالی چندجانبه، ایجاد بانک اختصاصی در سطح بین المللی و طراحی پولی است که از مداخلات و تحریم های آمریکا به دور باشد، عضویت دائم ایران در این سازمان می تواند در تقابل با تحریم های غرب، فرصت های اقتصادی مناسبی برای جمهوری اسلامی ایران به دنبال داشته و روند تجارت خارجی ایران را بهبود بخشد. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی - تحلیلی و روش گردآوری داده ها منابع کتابخانه ای و اینترنتی است.</p>

استناد به این مقاله: محب پور، اسماعیل، شفیعی، نوذر، & ببری گنبد، سکینه. (۱۴۰۲). تأثیر عضویت دائم ایران در سازمان همکاری شانگهای

بر کاهش اثرات تحریم های آمریکا. سیاست جهانی، ۱۲(۳)، ۲۴۵-۲۲۳. doi: 10.22124/wp.2024.26398.3301

© نویسنده (گان)

ناشر: دانشگاه گیلان

سازمان همکاری شانگهای به عنوان یک نهاد اورآسیایی با توجه به تأثیر گذاری‌های، سیاسی، ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی اش از اهمیت ویژه‌ای در عرصه روابط بین الملل برخوردار است. در بعد سیاسی، شکل گیری این نهاد باعث پیوند خوردن منافع امنیتی مشترک بازیگران و اعضای این سازمان شده که می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر همگرایی و فرایندهای سیاسی بین المللی داشته باشد. در بعد ژئوپلیتیک، شکل گیری این سازمان زمینه افزایش هویت اورآسیایی را در بین اعضا فراهم نموده و در بعد ژئواکونومیک، پیوند های اقتصادی اعضا باعث افزایش همکاری‌ها و همگرایی‌های اقتصادی خواهد شد. از طرف دیگر، با توجه به تحریم‌ها و شرایط ویژه جمهوری اسلامی ایران، عضویت رسمی در این نهاد، به شکل قابل توجهی منافع اقتصادی، امنیتی و سیاسی جمهوری اسلامی ایران را تأمین خواهد کرد. در این راستا، این پژوهش با یک رویکرد جامع دنبال بررسی چگونگی تأثیر گذاری عضویت رسمی جمهوری اسلامی ایران در سازمان همکاری شانگهای بر منافع اقتصادی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. در این راستا، با توجه به اهمیت موضوع، این پژوهش به دنبال بررسی و تبیین تاثیرگذاری عضویت جمهوری اسلامی ایران در سازمان همکاری شانگهای بر نظام تحریم‌هاست. سؤال محوری این پژوهش بر این مبنا است؛ عضویت دائمی ایران در سازمان همکاری شانگهای چه تاثیری بر کاهش اثرگذاری نظام تحریم‌ها خواهد داشت؟ فرضیه این پژوهش بر این مبنا است که، با توجه به جمعیت قابل توجه کشورهای عضو و با در نظر داشت نیاز بعضی از کشورهای عضو (چین، هند، پاکستان) به انرژی و همچنین با لحاظ کردن این مهم که یکی از مکانیسم‌های سازمان همکاری شانگهای انعقاد پیمان‌های پولی و مالی چندجانبه، ایجاد بانک اختصاصی در سطح بین‌المللی و طراحی پولی است که از مداخلات و تحریم‌های آمریکا به دور باشد، عضویت دائم ایران در این سازمان می‌تواند در تقابل با تحریم‌های غرب، فرصت‌های اقتصادی مناسبی برای جمهوری اسلامی ایران به دنبال داشته و روند تجارت خارجی ایران را بهبود بخشد.

۱. چارچوب نظری؛ قدرت ساختاری

قدرت مهم‌ترین مفهوم علم روابط بین الملل است. ناگفته پیداست که مفاهیم کلیدی در هر رشته علمی، مناقشه برانگیزان دو تعاریف و تفاسیر متفاوتی از آنها ارائه می‌شود. مفهوم قدرت نیز از این قاعده مستثنی نیست و از همین رو تعاریف مختلفی از آن ارائه شده است.؛ به گونه‌ای که تعاریف متفاوت از این مقوله را می‌توان مبنای تمایز رویکردهای نظری مختلف در این حوزه دانست. از آنجا که واقع‌گرایی،

قدیمی‌ترین و ریشه‌دارترین نظریه روابط بین‌الملل است، طبیعتاً تعاریف اولیه از قدرت نیز در قالب این نظریه بیان شده است. متفکران واقع‌گرا، عمدتاً قدرت را بر مبنای منابع، تعریف کرده‌اند. یکی از شاخص‌ترین این افراد، کنت والتز است که قدرت یک کشور را بر مبنای قابلیت‌های آن در حوزه‌های زیر تعریف می‌کند: میزان جمعیت و وسعت سرزمینی، توانمندی‌های اقتصادی، توانمندی‌های نظامی، ثبات و کفایت سیاسی (Waltz, 1979:1312) فهم رابطه‌ای از قدرت به بهترین وجه در تعریف معروف یوید بالدوین از این مفهوم ارائه شده است. از منظر بالدوین، قدرت به معنای توانایی یک بازیگر در واداشتن بازیگر دیگر به انجام کاری است که در غیر این صورت انجام نمی‌داد (دهقانی فیروزآبادی، 1387: 33). در واقع، بنیان فهم رابطه‌ای از قدرت بر توانایی یک بازیگر در تغییر نتایج مبتنی است. در این روایت، قدرت در فرایندی تعاملی اعمال می‌شود و یک دولت بر اقدامات دولت دیگر تأثیر می‌گذارد (Schmidt, 2005:530). در تعاریف پست مدرنیستی، قدرت به صورت پدیده‌ای اجتماعی و ساختار و نه بینا شخصی درک می‌شود. این نوع قدرت، نامتعین، چندشکلی، فراگیر و در سراسر جامعه پراکنده است. بنابراین قدرت، فاقد هر گونه محتوای جوهری بوده و به تملک و تصرف هیچ بازیگری در نمی‌آید. یکی از تعاریف و مفهوم بندی‌های قدرت که گرچه همواره در حاشیه مناظرات نظری روابط بین‌الملل بوده اما قابلیت‌های ویژه‌ای در توضیح تعاملات بازیگران در صحنه بین‌المللی، به ویژه در موضوع مورد بحث این پژوهش دارد، قدرت ساختاری است که به نام سوزان استرنج پیوند یافته است. رویکرد استرنج به مقوله قدرت در هیچ یک از دسته بندی‌های متعارف نظری در روابط بین‌الملل قرار نمی‌گیرد زیرا به نوعی برخی از مفروضات هر یک از نحله‌ها در آثار او قابل مشاهده است. از همین رو تعریف و مفهوم بندی او از قدرت نیز با تعاریف رایج متفاوت است. البته اندیشمندان دیگری نیز قدرت ساختاری را در آثار خود مفهوم بندی کرده‌اند، اما از دیدگاه این پژوهش مفهوم بندی استرنج در موضوع مورد بحث این پژوهش از توضیح دهندگی بیشتری برخوردار است.

استرنج از جمله نوواقع‌گرایانی است که به بررسی قدرت در چارچوب ساختارها پرداخته است و از این رو در زمره نئورئالیست‌های ساختاری قرار می‌گیرد. از میان تقسیم بندی انواع قدرت همچون قدرت صریح و آشکار، قدرت مطلق و صریح غیر آشکار دیدگاه سوران استرنج در قالب مفهوم بندی ساختاری از قدرت قرار می‌گیرد. استرنج در کتاب دولت‌ها و بازارها قدرت رابطه‌ای را به توانایی و قدرت ساختاری را به ظرفیت تعبیر می‌کند. قدرت ساختاری قدرتی است که اقتصاد سیاسی جهانی را شکل می‌دهد و تعیین می‌کند که در آن دیگر ملت‌ها، نهادهای سیاسی، شرکت‌های اقتصادی، متخصصان و

دانشمندان چگونه باید عمل کنند (Strange, 1988:24-26). در دهه ۱۹۷۰ رشته روابط بین الملل را اغلب برحسب سه مکتب فکری تصویر می‌کردند: واقع‌گرایان که ادامه‌دهنده سنت سوداباوران بوده و بر لزوم کنترل بازار توسط دولت تأکید ورزیده‌اند؛ لیبرال‌ها که همچنان آرمان بازار «آزاده» و رقابت بر سر ارزش‌ها را وسیله ترویج رفاه در جهان می‌دانند؛ و مارکسیست‌ها (مارکسیسم) که معتقدند سرمایه داری ذاتاً استثمارگرانه است. استرنج مدعی است که این رشته بی‌جهت «شبهه سه قطار کودکی که روی سه مسیر جداگانه در حرکت‌اند و نقطه آغاز و مقصد نهایی متفاوتی دارند و هرگز مسیر یکدیگر را قطع نمی‌کنند» به سه پاره تقسیم شده است (Strange, 1988:16). استرنج برای بسط اندیشه قدرت ساختاری به منزله یکی از مفاهیم اقتصاد سیاسی بین الملل که محققان را قادر می‌سازد سیاست و اقتصاد را با هم درآمیزند از این هر سه مکتب فکری وام می‌گیرد. قدرت ساختاری به قدرت تصمیم‌گیری درباره نحوه انجام امور، قدرت شکل دادن به چارچوبی که دولت‌ها در دل آن با یکدیگر، با مردم، یا با شرکت‌های خصوصی ارتباط برقرار می‌کنند اشاره دارد. قدرت نسبی هر طرف یک رابطه بیشتر یا کمتر خواهد بود اگر یک طرف در عین حال تعیین‌کننده ساختار پیرامونی آن رابطه هم باشد. (Strange, 1988:24-5)

به نظر استرنج بین بسیاری از تحولات ساختاری در سیاست جهانی با تحولات ساختاری اقتصاد سیاسی بین الملل رابطه درهم‌تنیده‌ای وجود دارد. منظور استرنج از تحولات ساختاری سیاست جهانی رخدادهایی نظیر تجزیه و فروپاشی شوروی، کسر بودجه اجتناب‌ناپذیر ایالات متحده در دهه ۱۹۷۰، شکل‌گیری مازاد ژاپن، خیزش نابه‌هنگام کشورهای تازه صنعتی شده آسیای جنوب شرقی، تغییر جهت بسیاری از کشورهای درحال توسعه از سیستم‌های میلیتاریستی و اقتدارگرا به سمت دموکراسی و از حمایت‌گرایی و سیاست جایگزینی واردات به سمت آزادسازی و توسعه صادرات است. او در رابطه با ماهیت تحولات ساختاری اقتصاد سیاسی بین الملل، به بین‌المللی شدن تولید، شکل‌گیری شرکت‌های فراملی تولید و تجارت، تحول در تکنولوژی و نقش آن در کاهش هزینه‌های تولید و تجارت اشاره می‌کند. استرنج همچنین به تأثیر این تحولات در دگردیسی نقش و جایگاه دولت در ساختارهای جدید قدرت و لزوم تعامل آن با بازیگران جدید از جمله شرکت‌ها می‌پردازد (Strange, 1994, 106). از دیدگاه استرنج قدرت ساختاری در جهان کنونی دارای چهار بعد ساختاری اولیه و چهار بعد ثانویه می‌باشد. ساختارهای اولیه شامل موارد ذیل می‌شود:

۱- ساختار دانش: ساختار دانش که معطوف به توانایی دست یابی و توسعه دانش و توانایی ممانعت از دسترسی سایرین به آن است. در ارتباط با مؤلفه ساختار دانش می‌توان استدلال کرد، مهد علوم جدید، غرب بوده است و این مجموعه هنوز تسلط خود را بر حوزه‌های عمده دانش حفظ کرده است.

۲- ساختار مالی: ساختار مالی که معطوف به قدرت تسهیل یا تحدید دسترسی سایرین به اعتبارات مالی است. در ساختار مالی، برتری غرب بر سایرین بسیار مشهودتر است، زیرا نظام مالی بین‌المللی کاملاً تحت تسلط قدرت‌های غربی قرار دارد. این تسلط از دو طریق حاصل شده است: یکی شکل دهی به مراکز جهانی مبادلات مالی است؛ مراکزی که عمده مبادلات مالی جهانی از طریق آنها صورت می‌پذیرد. بر مبنای رده بندی مرکز مالی ژنو در سال 2013، ده مرکز عمده مبادلات مالی جهانی عبارت‌اند از: لندن، نیویورک، هنگ کنگ، سنگاپور، زوریخ، توکیو، ژنو، بوستون، سئول و فرانکفورت که همگی در حوزه غرب قرار می‌گیرند (Grifts et al, 2008: 257).

۳- ساختار امنیتی: ساختار امنیتی، به معنای قدرت حفاظت از دیگران در برابر تهدیدات داخلی و خارجی و شکل دهی به چشم انداز امنیتی آنان است. در این حوزه نیز مجموعه غرب از توانمندی‌های منحصر به فرد برخوردار است؛ توانمندی‌هایی که سایر کانون‌های قدرت و ثروت یا اساس از آن برخوردار نیستند و یا همچون روسیه، تنها در حوزه‌های محدودی از آن برخوردارند. غرب در شورای امنیت به عنوان مهم‌ترین ساختار امنیت بین‌الملل، از موقعیت برتر برخوردار است؛ زیرا دستور کار این شورا را عمدتاً سه قدرت غربی تعیین می‌کنند و چین و روسیه به این دستور کار واکنش نشان می‌دهند.

۴- ساختار تولید: ساختار تولید به معنای قدرت تصمیم‌گیری در مورد اینکه چه چیزی، توسط چه کسانی، با چه ابزارهایی و با چه ترکیبی از نیروی کار، زمین سرمایه و فناوری باید تولید شود. طبیعی است که کنترل این ساختار بر شانس موفقیت سایرین به عنوان تولیدکننده و یا مصرف‌کننده تأثیر می‌گذارد (Grifts et al, 2008: 258).

عمده قدرت غرب در ساختار تولید، در تسلط آن بر بازارهای سرمایه و فناوری نهفته است. همان‌گونه که در بخش مالی اشاره شد، ساختار جهانی مالی در کنترل کشورهای غربی قرار دارد. از آنجایی که حجم عظیمی از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سایر کشورها و نهادها توسط این مجموعه و کشورهای نزدیک به آنان صورت می‌گیرد، طبیعتاً بخش مهمی از ساختار تولید، تحت کنترل آنها قرار می‌گیرد. افزون بر این، این کشورها با تسلط بر ساختار مالی جهانی، می‌توانند سایرین را از سرمایه‌گذاری در کشورها یا حوزه‌هایی که آنها را به عنوان تهدید تعریف می‌کنند، برحذر بدارند. این توانایی،

به خوبی در ممانعت از سرمایه گذاری سایر کشورها در صنعت نفت و گاز ایران بروز و ظهور یافته است.

۲. قدرت ساختاری غرب علیه ایران

به روشنی پیداست که مجموعه غرب و به ویژه ایالات متحده از قدرت ساختاری قابل توجهی در حوزه‌های مختلف برخوردارند؛ قدرتی که مهم‌ترین ویژگی آن الیگا پولی بودن است؛ بدان معنا که سایر کانون‌های قدرت و ثروت همچون چین، ژاپن و روسیه از این چهره قدرت برخوردار نیستند. از همین رو، مجموعه غرب در دوران پس از جنگ دوم جهانی و به ویژه دوران پس از جنگ سرد، از این چهره قدرت به دفعات علیه کشورهای رقیب و به ویژه چالشگری همچون عراق، لیبی، کره شمالی و بخصوص جمهوری اسلامی ایران بهره برده است. در این راستا، به نظر می‌رسد که با توجه به شکل‌گیری یک زیر مجموعه ساختاری قدرتمند در عرصه بین‌الملل به عبارتی سازمان همکاری شانگهای، عضویت جمهوری اسلامی ایران در این سازمان در ابعاد مختلف، دانشی و امنیتی و بخصوص مالی و تولیدی می‌تواند منجر به کاهش اثرات تحریمی غرب به رهبری ایالات متحده علیه جمهوری اسلامی ایران شود. درنهایت به نظر می‌رسد، غرب به رهبری ایالات متحده در طی چند دهه اخیر از آنجایی که بخش قابل توجهی از قدرت ساختاری در نظام بین‌الملل را مدیریت نموده، نظام‌های سیاسی مخالف از جمله جمهوری اسلامی ایران را از مزایای این ساختار در چارچوب نظام تحریم‌ها محروم نموده است. در این راستا، به نظر می‌رسد که عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای می‌تواند تأثیر قابل توجهی در چهار حوزه دانشی، امنیتی و بخصوص مالی و تولیدی داشته باشد. حضور چین و روسیه که حق و تود دارند، حضور چهار قدرت هسته‌ای در این پیمان و ایستادن کنار کشورهایی که ۴۲ درصد جمعیت جهان و ۲۸ درصد تولید ناخالص جهان را تشکیل می‌دهند، باعث شده است تا اهمیت این پیمان در ابعاد بین‌المللی بسیار قابل توجه باشد. از سوی دیگر در حال حاضر روسیه، چین و هند از جمله کشورهای عضو «بریکس» بوده و قدرت‌های نوظهور صحنه بین‌المللی محسوب می‌شوند. کنار هم قرار گرفتن چین و هند به عنوان پرجمعیت‌ترین کشورهای جهان با اقتصادهای روبه رشد، در کنار روسیه و ایران که بیشترین ذخایر نفت و گاز را در اختیار دارند، حکایت از تجمیع قدرت‌های بین‌المللی در یک سازمان منطقه‌ای دارد.

۳. ظرفیت‌های اقتصادی سازمان همکاری شانگهای

بزرگی و سبب اقتصادی ۱۲ کشور عضو سازمان شانگهای بیش از ۲۰ تریلیون دلار است و این سازمان سهم ۲۲.۹ درصدی از اقتصاد جهانی را در اختیار دارد. چین به تنهایی با سهم بیش از ۷۰ درصدی جایگاه کاملاً مسلط را در این سازمان دارد. هند، روسیه، ایران، پاکستان و قزاقستان به ترتیب با سهم ۱۵.۲، ۸.۵، ۲.۶، ۱.۳ و ۰.۹ درصد و سهم ۶ کشور عضو دیگر نیز کمتر از یک درصد است (موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، ۱۴۰۱: ۱۲-۹). کل حجم تجارت کالایی کشورهای عضو سازمان در سال ۲۰۲۰، حدود ۶ هزار میلیارد دلار (۱۷.۳ درصد تجارت کالایی جهان) بوده است. در این گزارش نوشته شده: «بر اساس این داده‌ها حدود ۱۴.۴ درصد از کل واردات و ۸.۴ درصد از کل صادرات کشورهای عضو سازمان از طریق تجارت درون گروهی تأمین می‌شود (Zhao, 2015: 105-108). براساس اطلاعات سال ۲۰۱۸، تجارت ایران با اعضای سازمان شانگهای حدود ۲۸ میلیارد دلار (حدود ۲۰ درصد از کل تجارت ایران) بوده است؛ بطوری که کشورهای عضو، در صادرات ایران ۱۳.۶ درصد و در واردات ایران ۳۵.۷ درصد نقش داشته‌اند.» (Iran Chamber Research Center, 2021: 12-15) در یک دهه گذشته ابتکارات جدید و متفاوتی اعضای این نهاد در کانون دیپلماسی اقتصادی خود قرار داده‌اند. در این فرایند، چند نهاد اقتصادی در سازمان شکل گرفته است یا ایده آن طرح شده است. مهم‌ترین این نهادها که ظرفیت‌های اقتصادی بالایی ایجاد می‌کند؛ عبارت‌اند از:

۱- کنسرسیوم بین بانکی: کنسرسیوم بین بانکی سازمان همکاری شانگهای در اکتبر ۲۰۰۵ و در پی تصمیم شورای سران سازمان برای ایجاد مکانیسم حمایت مالی از پروژه‌های کشورهای عضو سازمان و سرمایه‌گذاری در این پروژه‌ها شکل گرفت. این کنسرسیوم بین بانکی دارای اعضای متشکل از بانک‌های کشورهای عضو می‌باشد، شامل؛ بانک توسعه قزاقستان، بانک توسعه دولتی چین، بانک توسعه امور اقتصادی خارجی روسیه ۴، بانک ملی تاجیکستان و بانک ملی برای فعالیت اقتصادی خارجی ازبکستان که در دومین شورای کنسرسیوم بین بانکی در ۱۴ ژوئن ۲۰۰۶ میلادی شرکت پس انداز و پرداخت قرقیزستان نیز به جمع مذکور افزوده شد (Zhao, 2013: 438-439). همچنین در ۱۵ ژوئن ۲۰۰۶ مدیران بانک‌های عضو برنامه اقدامی جهت پشتیبانی از همکاری‌های اقتصادی منطقه آسیای مرکزی را امضاء کردند که استراتژی فعالیت‌های کنسرسیوم بین بانکی را در میان مدت مشخص می‌کند. در تداوم این موضوع تصمیمات موثری در زمینه اعتبارات لازم جهت پروژه‌های با سرمایه گذاری مشترک در حدود

۷۴۲ میلیون دلار در همان سال امضاء شد. هم اکنون مدیرکل بانک توسعه قزاقستان مسولیت کنسرسیوم بین بانکی سازمان را بر عهده دارد (Fulton, 2018: 1-2). در سال ۲۰۲۰ که روسیه ریاست سازمان همکاری شانگهای را برعهده داشت توسعه اکوسیستمی برای پرداخت با ارزهای ملی را به عنوان یکی از اولویت‌های این کنسرسیوم مطرح کرد. افزون بر این رشد فراگیر از طریق سرمایه‌گذاری در توسعه زیرساخت‌های باکیفیت بالا، توسعه بدیل‌هایی برای روش‌های کلاسیک تأمین مالی از جمله تضمین صادرات، مشارکت راهبردی برای توسعه پایدار باهدف رسیدن اعضا به اهداف توسعه پایدار تا سال ۲۰۳۰ نیز به عنوان اولویت‌های این نهاد برشمرده شد (Liao, 2021: 1). در اجلاس ۲۰۲۱ سازمان همکاری شانگهای، استراتژی کوتاه‌مدت کنسرسیوم تا سال ۲۰۲۶ تصویب شد. در قالب این استراتژی گسترش و تعمیق همکاری در حوزه‌های اتصالات زیرساختی، صنایع پیشرفته، لجستیک، کشاورزی، فناوری‌های پیشرفته و ایجاد زنجیره عرضه کارآمد منطقه‌ای به عنوان اهداف کلیدی آن تعیین شد. این کنسرسیوم از هنگام تشکیل در سال ۲۰۰۵ تا کنون از ۵۹ پروژه در قالب ارائه ۱۰٫۷ میلیارد دلار وام حمایت کرده است (Rousselot, 2021: 1). چین در سال ۲۰۲۱ وعده ارائه وام ده میلیارد دلاری به اعضای این سازمان را داد. این کشور در سال ۲۰۱۸ و در اجلاس سران این سازمان نیز وعده ارائه وام‌هایی به مبلغ ۴٫۶ میلیارد دلار به اعضا را داد. این وام در قالب کنسرسیوم بین‌بانکی سازمان همکاری شانگهای عملیاتی می‌شود (Iran Chamber Research Center, 2021: 10).

۲- باشگاه انرژی: سازمان همکاری شانگهای تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان بزرگ انرژی در جهان را گرد هم آورده است. از همین رو ایده شکل‌دهی به همکاری‌های گسترده‌تر و نوعی همگرایی در این حوزه از همان ابتدا در سازمان مطرح بوده است. نخستین بار در سال ۲۰۰۵ روسیه ایده شکل‌گیری باشگاه انرژی سازمان همکاری شانگهای را مطرح کرد و کشورهای آسیای مرکزی نیز از آن حمایت کردند اما به دلیل اختلاف میان چین و این کشورها و تضعیف احتمالی موضع چین در برابر تولیدکنندگان انرژی، چنین ساختاری تا سال ۲۰۱۳ شکل نگرفت (Zhao, 2013: 438-439) در سال ۲۰۱۳ این ساختار شکل گرفت، اما تاکنون نتایج چندانی به همراه نداشته است. از منظر ایده‌های در قالب این باشگاه نیل به بازار واحد انرژی یا شکلهی به مدل جدید تبادل انرژی و تدوین مشترک استراتژی انرژی اوراسیایی مطرح شده است. حتی برخی از کشورها همچون قزاقستان شکل‌دهی به فضای مشترک انرژی را نیز طرح کرده‌اند، اما باشگاه انرژی سازمان همچنان در حد یک ایده باقیمانده است. به بیان دقیق‌تر باوجود آنکه همکاری در حوزه انرژی در یک دهه اخیر به کانون روابط چین با کشورهای آسیای مرکزی

و روسیه بدل شده است، اما این همکاریها به صورت دوجانبه و خارج از ساختار کلاب انرژی سازمان رخداده است. چین در تعامل دوجانبه با کشورهای دارنده انرژی در درون این سازمان از موقعیت مذاکره‌ای بهتری برخوردار است و تمایلی به تغییر این وضعیت ندارد. عدم تمایل چین را می‌توان عامل کلیدی در تداوم نقش حاشیه‌ای این باشگاه در سازمان همکاری شانگهای برشمرد (Alimov, 2020: 230-233). با وجود این، در حوزه همکاری اقتصادی نیز همچون حوزه امنیتی مسیر حرکتی سازمان با مسیرهای متعارف و کلاسیک متفاوت بوده است. در اتحادیه اروپا و تا حدودی مجموعه آسه آن، فرایند همگرایی مراحل هم‌چون تجارت آزاد، اتحادیه گمرکی، بازار مشترک و جابه جایی آزادانه کالا، سرمایه و نیروی کار را در بر می‌گیرد و عملیاتی شده است. اما در سازمان همکاری شانگهای عمدتاً رویه‌هایی در همکاری اقتصادی شکل گرفته است و مسیر سنتی همگرایی اقتصادی طی نشده است. اشاره شد که در حوزه عملیاتی حرکت این سازمان با مدل‌های کلاسیک همگرایی اقتصادی متفاوت بوده و عمدتاً به ایجاد رویه‌ها و تسهیل روابط تجاری و اقتصادی میان اعضا و انعطاف در برابر ابتکارات کشورهای عضو محدود شده است.

۲۳۱

به رغم این که از آغازین روزهای تشکیل این سازمان ایده جریان آزاد کالا نیروی کار و سرمایه، عمدتاً از طرف دولت چین و نمایندگان آن در جلسات این سازمان مطرح شده است، اما همواره با مخالفت‌های فنی و سیاسی روسیه و برخی کشورهای آسیای مرکزی مواجه شده است. از آنجاکه اعضای سازمان به لحاظ قدرت اقتصادی، نوع اقتصادها و میزان رقابت‌پذیری آنها در وضعیت شدیداً نامتوازنی قرار دارند، اغلب اعضای سنتی سازمان یعنی روسیه و کشورهای آسیای مرکزی از رقابت با چین ناتوانند و هراس دارند. این کشورها عمدتاً صادرکننده مواد خام محسوب می‌شوند و بازار آنها به صورت فزاینده در اختیار چین قرار گرفته است. ناتوانی این کشورها در رقابت با اقتصاد شکوفا و تهاجمی چین زمینه را برای مخالفت آنان با آزادسازی تجاری در قالب این سازمان فراهم آورده است. این مخالفت به ویژه از طرف روسیه به صورت مداوم ابراز شده است (Gabuev, 2017: 13-18).

روسیه در سیاست اعلامی همواره از آزادسازی تجاری و همگرایی اقتصادی در درون سازمان حمایت کرده است، اما در عمل و در جلسات این سازمان مانع اجرایی شدن و نهادینه شدن این ابتکارات در قالب‌های الزام آور شده است. به عنوان مثال مخالفت روسیه مهمترین عامل عدم تشکیل بانک توسعه و منطقه تجارت آزاد سازمان همکاری شانگهای بوده است.

افزون بر این و مهمتر آن که چین و روسیه به عنوان دو بازیگر کلیدی در حوزه اقتصادی این سازمان، در یک دهه گذشته پروژه‌های کلان اقتصادی و همگرایانه جدیدی را تعریف کردند و دیپلماسی اقتصادی خود را معطوف به پیشبرد این پروژه‌ها نموده‌اند. چین مگا پروژه ابتکار کمربند و راه را در سال ۲۰۱۳ و در دانشگاه نظریات قزاقستان بدون توجه به سازمان همکاری شانگهای اعلام کرد و از آن پس ابتکار کمربند و راه همواره در کانون دیپلماسی اقتصادی چین بوده است (Wang, 2018).

در یک دهه اخیر چین با بیش از ۱۰۰ کشور و سازمان بین‌المللی موافقتنامه‌هایی برای همکاری در قالب ابتکار کمربند و راه امضا کرده است و این ابتکار در کانون سرمایه‌گذاری خارجی این کشور قرار گرفته است. به دیگر سخن می‌توان گفت که به لحاظ اقتصادی این ابتکار جایگزین سازمان همکاری شانگهای در دیپلماسی اقتصادی چین شده است. کشورهای آسیای مرکزی و به‌طور کلی پهنه اوراسیا نقش کلیدی را در ابتکار کمربند و راه چین ایفا می‌کنند. احتمالاً پیچیدگی پیشبرد برنامه‌های همگرایی اقتصادی مدنظر چین در قالب ساختار اجماعی سازمان همکاری شانگهای این کشور را به‌سوی ساختار جدیدی که در آن از موقعیت مسلط برخوردار باشد سوق داده است. چین تسهیل تجاری باهدف گشودن بازارها را دنبال می‌کند، اما سایر کشورهای عضو عمدتاً دارای اقتصادهای ضعیف و تک‌محصولی‌اند و توان رقابت با چین در این حوزه را ندارند (Denisov and Safranchuk, 2016: 496-499).

از دیگر سو روسیه نیز از سال ۲۰۱۴ ابتکار همگرایی اوراسیایی تحت عنوان اتحادیه اقتصادی اوراسیا را طراحی و اجرا کرده است و با ارائه انواع امتیازات به کشورهای اقماری جمهوریهای شوروی سابق می‌کوشد نفوذ خود در اقتصاد این کشورها را حفظ نماید، مانع از تسلط چین بر ژئو اکونومی اوراسیا گردد و این ابتکار را به کشورهایی همچون ایران ویتنام و هند گسترش دهد. در سند استراتژی امنیت ملی روسیه در سال ۲۰۲۱ تلویحاً اشاره شده است که اوراسیا نباید تحت سلطه اقتصادی هیچ کشوری درآید (Iran Chamber Research Centerm 2021: 10-11).

۳- فرصت‌های اقتصادی پیش روی ایران

امروزه عضویت در اتحادیه‌های اقتصادی مثل اتحادیه شانگهای که علاوه بر عواید اقتصادی قابل توجه، ابعاد سیاسی و امنیتی خاص خود را نیز دارد برای کشورها بسیار حائز اهمیت است چرا که عضویت در سازمان‌های بین‌المللی به گسترش ظرفیت‌های اقتصادی کشورها و افزایش تعاملات چند جانبه بین‌المللی کمک می‌کند. ایران می‌تواند به دنبال دسترسی به منطقه آسیای مرکزی باشد که می‌تواند به عنوان بازاری برای صادرات کالاهای ایرانی در نظر گرفته شود. سازمان همکاری شانگهای هم شامل بزرگترین

تولیدکنندگان سوخت و هم بزرگترین خریداران هیدروکربن است. در واقع برخورداری از قریب به یک سوم جمعیت جهان و بخش اعظم منطقه اوراسیا با منابع فراوان انرژی و قرار گرفتن در یک موقعیت ژئواستراتژیک میان دو قطب پیشرفته اقتصادی جهان یعنی شرق آسیا و غرب اروپا، سازمان همکاری شانگهای را از منظر عناصر زیربنایی توسعه بسیار قدرتمند و توانا ساخته است.

ایران نگرش اقتصادی بلندمدت و هوشمندانه‌ای را در پی عضویت در سازمان همکاری شانگهای در نظر گرفته است و نمود بارز آن را می‌توان در سخنان ابراهیم رئیسی - رئیس جمهور کشورمان - در سخنانش طی جلسه سازمان همکاری‌های شانگهای در سپتامبر ۲۰۲۱ مشاهده کرد: «عضویت در سازمان همکاری‌های شانگهای، فرصت‌هایی را برای ایران جهت اتصال به کریدور و مسیرهای اقتصادی و تجاری منطقه اوراسیا فراهم خواهد کرد. ایران حلقه اتصال پروژه‌های زیرساختی در منطقه اوراسیاست و این کشور می‌تواند جنوب و شمال اوراسیا را به یکدیگر متصل کند» (Alimov, 2020: 230-233).

ناظران و تحلیلگران معتقدند که عضویت ایران در SCO می‌تواند به طرز قابل توجهی دستیابی تهران به بازار بزرگ حدوداً سه میلیارد نفری کشورهای عضو این سازمان را هموار کند. در این چارچوب، ایران می‌تواند تا حدی به صادرات مواد نفتی و پتروشیمی خود به کشورهای عضو سازمان شانگهای نیز امید داشته باشد و در عین حال برخی نیازهای فناورانه، مالی و صنعتی خود را نیز با محدودیت‌های به مراتب کمتری نسبت به گذشته، از این منطقه تأمین کند. جدای از اینها، عضویت ایران در سازمان همکاری‌های شانگهای، عملاً جایگاه آن در ابتکار بزرگ دولت چین موسوم به «یک کمربند یک راه» را تسهیل کرده و با تبدیل شدن کشورمان به بازیگری مؤثر در کریدور شمال به جنوب کشورهای عضو سازمان همکاری‌های شانگهای، موجب تقویت پیوندش با دولتهای آسیای مرکزی شود. مسائلی که در نوع خود دارای مزایا و منافع اقتصادی قابل توجهی برای ایران هستند (Denisov and Fenghua, 2018: 302-305). نکته حائز توجه این است که سازمان همکاری شانگهای دارای کمیته‌ها و کارگروه‌های مهم و حرفه‌ای است و چینی‌ها به صورت ویژه سعی کردند که طی سال‌های گذشته بعد اقتصادی این سازمان را تقویت کنند. ایران از تشدید شکاف‌ها بین بلوک شرق و غرب قدرت به خوبی آگاه است و اگر بتواند از فرصت عضویت در SCO و پتانسیل آن به خوبی بهره ببرد، می‌تواند دستورکارهای اقتصادی خود را با هدف کاستن از فشار تحریم دنبال کند و عملاً به رفاه اقتصادی نزدیک شود (Alimov, 2020: 230-233).

۴. اثرات عضویت ایران بر رفاه و حجم تجارت

یکی از اهداف عنوان شده توسط سازمان همکاری شانگهای در زمینه اقتصادی، حذف تدریجی موانع تعرفه‌ای و ایجاد یک موافقت‌نامه تجارت آزاد است. در صورت عضویت کامل ایران در این سازمان و تحقق این هدف، چهار سناریو شامل کاهش ۲۵، ۵۰ و ۷۵ درصدی تعرفه‌ها در قالب آزادسازی ناقص و حذف ۱۰۰ درصدی در قالب آزادسازی کامل نرخ‌های تعرفه پیش‌بینی شده است. با توجه به کدهای کلاسی در نظر گرفته شده برای کاهش تعرفه‌ها، به نظر می‌رسد افزایش خالص رفاه در پی آزادسازی کامل برای ایران مثبت است که به معنای افزایش درآمد حقیقی کشور است. با پیوستن ایران به سازمان همکاری شانگهای انتظار می‌رود که مجموع درآمد کشور در حدود ۳۷۰ میلیون دلار افزایش یابد. به باور کارشناسان، پس از حذف کامل نرخ تعرفه، بیشترین میزان خلق تجارت ناشی از این آزادسازی مربوط به ایران خواهد بود که ارزش آن بیش از دو میلیارد دلار است (Mousavi and Khodaei, 2013: 183). اما برآیند اثر خلق تجارت و انحراف تجارت برای ایران در حالت آزادسازی ناقص، نشان می‌دهد که با کاهش ۲۵ درصدی نرخ‌های تعرفه کالاهای منتخب، اقتصاد ایران بیش از ۵۳۰ میلیون دلار، با کاهش ۵۰ درصدی نرخ‌های تعرفه کالاهای منتخب، اقتصاد ایران بیش از یک میلیارد دلار و با کاهش ۷۵ درصدی نرخ‌های تعرفه کالاهای منتخب، اقتصاد ایران بیش از یک و نیم میلیارد دلار منفعت کسب می‌کند. در این راستا، پیوستن ایران به سازمان همکاری شانگهای، به واسطه خلق تجارت موجب افزایش بهره‌وری و تخصصی شدن تولیدات منطقه‌ای بر پایه مزیت نسبی و نیز بهبود رفاه عمومی کشورهای عضو، سودمند خواهد بود. در این میان آزادسازی کامل، منافع بیشتری را نصیب کشور خواهد کرد و طبق داده‌ها بیشترین خلق تجارت در میان کشورهای عضو برای ایران است. در عین حال، با توجه به اینکه هرچه سطح تجارت و روابط اقتصادی کشورهای عضو یک موافقت‌نامه تجاری قبل از شکل‌گیری موافقت‌نامه بیشتر باشد، احتمال ایجاد تجارت در نتیجه یکپارچگی منطقه‌ای بین آن کشورها بیشتر خواهد بود. بر این اساس ایجاد توافقات منطقه‌ای با این کشورها، آثار انحراف تجارت کمتری را برای ایران در پی خواهد داشت و با توجه به سطح بالای روابط تجاری ایران با برخی کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای نظیر چین، هند و پاکستان در کنار بالابودن میزان تعرفه‌های اعمال شده بر کالاهای مورد نظر، طبیعی به نظر می‌رسد که پس از آزادسازی و کاهش یا حذف نرخ‌های تعرفه میان این کشورها، امکان افزایش صادرات و بهبود رفاه ایران مهیا شود. البته باید این نکته را مورد توجه قرار داد که برخورداری

از چنین مزایایی به دو عامل اصلی بستگی دارد. از یک سو، موانع موجود در مسیر تحقق برنامه‌های اقتصادی و تجاری سازمان همکاری شانگهای مرتفع شود و از سوی دیگر، امکان عضویت کامل ایران در این سازمان طی سال آتی مهیا شود و به واسطه تحریم‌ها، موانع حقوقی و سیاسی مانع از عضویت کامل ایران نشود. تنها در صورت این دو گزاره می‌توان به دستاوردهای چنین مراوداتی ذیل تجارت آزاد با کشورهای سازمان همکاری شانگهای امیدوار بود ((Denisov and Fenghua, 2018: 302-305).

۴-۱. شبکه راه‌های ارتباطی و بنادر

کارشناسان بر این باورند، ایران برای افزایش و ارتقای جایگاه خود در منطقه و جهان، نیازمند مشارکت در ترتیبات منطقه‌ای از جمله عضویت در سازمان‌های همکاری منطقه‌ای است، در واقع یکی از مهم‌ترین بخش‌های فرصت‌ساز برای ایران در این سازمان، استفاده از توان لجستیکی کشور است. بر این اساس کریدورهای بین‌المللی و منطقه‌ای دارای ظرفیت‌های همکاری ایران با سازمان شانگهای عبارتند از: کریدور شمال - جنوب، کریدور تراسیکا، کریدور سه‌گانه آلتید، کریدور شرق-غرب، کریدور چابهار-زاهدان -مشهد (محور شرق)، کریدورهای حمل و نقلی سازمان همکاری‌های اقتصادی اکو، کمربند جاده‌ابریشم اقتصادی قرن ۲۱، سازمان همکاری شانگهای با توجه به حضور چین، روسیه و هند زمینه مناسبی جهت دستیابی به اهداف توسعه محورانه ایران می‌باشد. ورود به این سازمان می‌تواند اقتصاد ایران را به اقتصاد کشورها و مناطق پیرامونی خود پیوند زده و قلمرو بزرگی در حوزه‌های جغرافیایی مختلف از شرق و جنوب شرق آسیا، منطقه آسیای مرکزی و روسیه ایجاد کند که به حتم در افزون شدن منافع اقتصادی کشورمان مؤثر خواهد بود. پیامدهای اقتصادی عضویت دائم ایران در سازمان همکاری شانگهای را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

۱. گسترش همکاری‌ها در حوزه انرژی و زمینه مناسب جهت ایجاد ائتلاف‌های جدید در این خصوص، برای مثال اوپک گازی؛
۲. حفظ و گسترش بازار مصرفی بزرگ و بادوام برای نفت و صادرات غیرنفتی و رفع نیازمندی‌های تکنولوژیک و منابع مالی مورد نیاز برای توسعه صنعتی با توجه به ظرفیت کشورهای عضو؛
۳. گسترش و تقویت منافع اقتصادی ایران با احتمال گره خوردن منافع اقتصادی سازمان شانگهای با کشورهای آسه آن، ژاپن و کره جنوبی؛
۴. ایجاد مانع در جهت تحریم‌های جدید در شورای امنیت؛

۵. ایجاد یک بازار جایگزین بزرگ و بادوام جهت توسعه صادرات کشور بویژه در برابر بازارهای تحریمی

۵. جایگاه سازمان همکاری شانگهای بر خنثی سازی تحریم‌های اقتصادی بین المللی

سازمان همکاری شانگهای به عنوان یک نهاد تأثیرگذار در حوزه اوراسیای بزرگ می‌باشد که جمهوری اسلامی ایران، همواره این سازوکار را جهت ترویج چندجانبه‌گرایی، ایجاد نظم امنیتی جدید در اوراسیا و پیوند اقتصاد ایران به بازارهای سرمایه و فناوری غیر غربی مناسب، و در مواجهه با تحریم‌های یکجانبه دولت‌های متوالی در ایالات متحده، مطلوب یافته است. این انتظارات چندان بیراه هم نیستند؛ زیرا سازمان همکاری شانگهای ۶۰ درصد از قلمرو اوراسیا و بیش از ۴۰ درصد از جمعیت جهان را تشکیل می‌دهد و اعضای اوراسیا تقریباً یک چهارم تولید ناخالص داخلی جهان را تولید می‌کنند. افزون بر این باید بدانیم که عضویت در اتحادیه‌های منطقه‌ای یا بین المللی از این جهت حائز اهمیت است که وقتی کشورها عضو چنین سازمان‌هایی می‌شوند بازارهای آنها گسترش می‌یابد، چرا که یک واحد اقتصادی با بنگاه‌ها و واحدهای اقتصادی دیگری شریک و وارد تعاملات تجاری گسترده‌تری می‌شود. این مدل سبب افزایش همکاری‌ها در بخش صنعت می‌شود، به نحوی که بخش صنعت هر کشوری با بخش صنعت کشورهای دیگر به صورت یکپارچه عمل می‌کنند. در چنین حالتی اقتصاد منطقه‌ای شکل می‌گیرد و چون اعضا در قالب یک اتحادیه فعالیت می‌کنند، یکپارچگی اقتصادی ایجاد شده به گسترش روابط تجاری فی مابین کمک می‌کند (Song, 2014: 88-91).

با توجه به اینکه در سازمان شانگهای قدرت‌های بزرگ اقتصادی مثل روسیه، چین و هند حضور دارند طبیعتاً همکاری با این کشورها بخصوص در موضوع ارتباطدهی کشورها برای تجارت بیشتر در جاده ابریشم می‌تواند منجر به افزایش تعاملات منطقه‌ای بین کشورها شود. از این جهت عضویت عضو جدیدی مثل ایران، فرصتی پیش روی کشور برای افزایش تعاملات اقتصادی به صورت مستقیم و غیر مستقیم ایجاد می‌کند. ضمن اینکه در بسیاری اوقات کار کردن در چارچوب اتحادیه اقتصادی که ملزومات سیاسی امنیتی و اجتماعی آن فراهم می‌شود حتی می‌تواند نقش تحریم‌های اقتصادی را بر اقتصاد ایران کمرنگ کند. لذا در چارچوب این اتحادیه می‌توان معاملات غیر دلاری داشت، معاملاتی که مشمول تحریم‌های دلاری نمی‌شود (Qiu, 2010: 53-55).

بر اساس آمار مرکز تجارت بین‌الملل، کل حجم تجارت کالایی کشورهای سازمان همکاری شانگهای در سال ۲۰۲۰، حدود ۶ هزار میلیارد دلار بوده است. این رقم معادل ۱۷/۳ درصد تجارت کالایی جهان است. از این حجم تجارت، میزان ۳/۲ هزار میلیارد دلار یعنی ۵۴ درصد،

مربوط به صادرات و ۲/۷ هزار میلیارد دلار یعنی ۴۶ درصد مربوط به واردات بوده است. طبق آمار مذکور، کل حجم تجارت درون‌گروهی کشورهای سازمان همکاری شانگهای، ۶۷۸ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۰ بوده است. از این حجم تجارت، میزان ۳۹۹ میلیارد دلار مربوط به واردات و ۲۷۹ میلیارد دلار مربوط به صادرات بوده است. بر اساس این داده‌ها، حدود ۱۴/۴ درصد از کل واردات و ۸/۴ درصد از کل صادرات کشورهای سازمان همکاری شانگهای از طریق تجارت درون‌گروهی تأمین می‌شود. همچنین تجارت ایران با کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای حدود ۲۸ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۸ بود که حدود ۲۰ درصد از کل تجارت ایران را شامل می‌شود (Alimov, 2020: 297-298).

با این حال، بررسی دامنه درآمد سرانه اعضای سازمان همکاری شانگهای حاکی از تعمیق شکاف درآمدی طی دو دهه اخیر است، با توجه به ادبیات تجارت بین‌المللی در خصوص امکان تشدید نابرابری و ناهمگونی درآمد سرانه در صورت همگرایی بین کشورهایی که از حیث توسعه‌یافتگی متفاوتند، تفاوت سطح توسعه‌یافتگی اقتصادی بین اعضای شانگهای، قابل تامل است. ارزیابی شاخص‌های کلیدی اقتصادی و تجاری اعضا در حوزه تجارت کالا و خدمات و جریان سرمایه‌گذاری خارجی بیانگر تحولات توسعه‌ای قابل توجه با محوریت چین و هند است، اما اوضاع ایران به‌ویژه از لحاظ شاخص‌هایی مانند رشد اقتصادی، تورم و جریان سرمایه‌گذاری خارجی چندان مناسب ارزیابی نمی‌شود. درحالی‌که اعضا سازمان طی دو دهه اخیر اصلاحات اساسی و رو به بهبودی را در سیاست تجاری با هدف تسهیل در تجارت تجربه کرده‌اند (Lin, 2017: 1-2). در ایران اقدامات هدفمندی در راستای تسهیل تجارت صورت نگرفته است. همچنین تجارت درون‌منطقه‌ای اعضا با محوریت کشورهای دارای اقتصاد بزرگ همچون چین و هند افزایش یافته است. نظر به ناهمگونی و عدم‌تجانس و ناهمسانی نسبی اندازه صادرات و واردات اعضا به‌جز برخی اعضا با اقتصادهای کوچک، تجارت با شرکای خارج از منطقه پررنگ‌تر بوده است. از سال ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۹ و به‌طور خاص ۲۰۲۰ با خروج آمریکا از برجام و تشدید آثار تحریم، همچنین محدودیت‌های ناشی از شیوع کرونا، تجارت ایران با اعضای درون‌منطقه‌ای به‌رغم افول تجارت جهانی ایران، افزایش یافته است.

برای ایران، حوزه آسیای مرکزی در نزدیکی روسیه، چین و اروپا دارای قابلیت‌های سرشار اقتصادی، استراتژیکی، تجاری و بازرگانی و البته سیاسی و دیپلماتیک است و برنامه ریزی برای استفاده مطلوب بر اساس منافع ملی از این قابلیت‌ها به توسعه نفوذ ایران در منطقه و تسهیل روابط تهران کشورهای فرا

منطقه‌ای یاری می‌رساند؛ چرا که کشورهای این حوزه هر یک به تناسبی با آمریکا اروپا و دو قدرت منطقه‌ای چین و روسیه روابط گسترده‌ای دارند. ایران به مسأله همکاری‌هایش با همسایگان؛ با کشورهای مسلمان و نیز با کشورهای صاحب قدرتی چون روسیه و چین و اروپا و هند از این دیدنظر داشته است که سیاست مهار آمریکا علیه خود را بی اثر نماید.

سازمان همکاری شانگهای به عنوان یکی از سازمان‌های فعال در این منطقه می‌تواند جمهوری اسلامی ایران را در دستیابی به اهداف سیاست خارجی و تأمین منافع ملی در این منطقه یاری رساند.

سازمان همکاری شانگهای را می‌توان سازمانی همکاری جو، دارای اهداف کلی و عام می‌باشد. در اعلامیه بنیادگذاری این سازمان، تقویت اعتماد متقابل، روابط دوستانه و حسن همجواری میان دولت‌های عضو، تشویق همکاری مؤثر میان دولت‌های عضو در حوزه‌های سیاسی، تجاری اقتصادی و علمی، فنی فرهنگی، آموزشی، انرژی، حمل‌ونقل، محیط‌زیست و سایر حوزه‌ها، انجام اقدامات مشترک برای تضمین و تداوم صلح امنیت و ثبات در منطقه و بنیانگذار نظم جدید اقتصادی و سیاسی بین‌المللی مبتنی بر دموکراسی و عدالت به‌عنوان اهداف کلان این سازمان برشمرده شده‌اند (Lin, 2017: 1-2).

در حوزه اقتصادی، ترویج همکاری‌های اقتصادی منطقه‌ای در قالب‌های متفاوت، ایجاد تدریجی محیط مناسب برای تجارت و سرمایه‌گذاری به گونه‌ای که به تدریج کالا، سرمایه، خدمات و فناوری در میان اقتصادهای عضو این نهاد به صورت آزاد جریان یابد به عنوان هدف کلیدی برشمرده شده است. افزون بر آن باید استفاده مؤثر از زیر ساخت‌های ارتباطی و حمل و نقلی صورت گیرد، قابلیت‌های ترانزیتی اعضا توسعه یابد و به تدریج همگرایی منطقه‌ای در حوزه‌های توسعه پایدار شکل گیرد (SONG, 2016, 3). حضور چین و روسیه در جمع کشورهای ۵+۱ در جریان فرایند مذاکرات برجاسی و مذاکرات احیای برجاسی، سیاست همسایگی و چرخش به شرق دولت سیزدهم زمینه کسب امتیاز از دولت‌های اروپایی و آمریکا را فراهم آورد، به دلیل اینکه این همگرایی اولاً امکان اجماع علیه ایران را از بین برده است (Lin, 2017: 3-4)، ثانیاً عضویت در سازمان همکاری شانگهای و قراردادهای ۲۵ سال با چین، روسیه و دیگر اعضا، اثربخشی تحریم‌ها را کاهش می‌دهد و امکان توافق عادلانه به نفع ملت ایران را بیشتر می‌کند، همچنین ممکن است نفوذ منطقه‌ای و قدرت بازدارندگی ایران به پشتوانه تعاملات با اعضای این سازمان به رسمیت شناخته شده و امکان ارتقای آن‌ها فراهم شود. کشورهای عضو این سازمان در شرایط کنونی بزرگترین تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان انرژی دنیا هستند و حدود نیمی از جمعیت کره زمین را در

بر دارند، از طرفی ۴ قدرت اتمی دنیا یعنی چین، روسیه، هند و پاکستان و ۲ عضو دائم شورای امنیت سازمان ملل متحد را در جمع خود دارند.

افزون بر مباحث فوق پیشینه تعاملات میان اعضای تأثیرگذار سازمان شانگهای (چین و روسیه) با ایالات متحده آمریکا، یک اتحاد طبیعی میان ایران، چین و روسیه با هدف ایجاد موازنه در برابر هژمونی ایالات متحده آمریکا در عرصه نظام بین الملل را پررنگ می‌سازد. سازمان همکاری شانگهای بستر مناسبی جهت تبدیل این اتحاد طبیعی به اتحاد استراتژیک است. ایجاد موازنه در برابر یک جانبه گرایی های هژمونیک ایالات متحده آمریکا در چارچوب این سازمان قابل رهگیری می‌باشد. البته بایستی به این نکته توجه نمود که جمهوری اسلامی ایران با در نظر گرفتن چنین بستری می‌تواند با عضویت دائم در این سازمان هدف خود را بیش از پیش عملیاتی سازد، بویژه که دو کشور چین و روسیه نیز دارای این احساس نوستالوژیک ابرقدرتی در عرصه نظام بین المللی می‌باشند. دستیابی به موازنه در برابر آمریکا در این چارچوب عمدتاً در قالب ایجاد موازنه نرم معنا و مفهوم می‌یابد. هدف ایجاد موازنه نرم را می‌توان خنثی کردن عملکرد دولت در حال رهبری بدون مقابله مستقیم دانست. موازنه دهنده نرم سعی می‌کند با ایجاد شرایط سخت‌تر برای دولت در حال رهبری یا ائتلافش از طریق افزایش هزینه‌های حفظ وضع موجود از طرق زیر اقدام نماید:

۱. عدم پذیرش سرزمینی؛ قدرت‌های برتر اغلب از دسترسی به سرزمین دیگر کشورها جهت اسکان نیروها و عبور و مرور نیروهای هوایی و دریایی‌شان سود می‌برند. رد دسترسی سرزمینی توسط سایر کشورها، موفقیت قدرت هژمون را در پیروزی کاهش می‌دهد.
۲. دیپلماسی گیرانداختن؛ حتی قدرت‌های برتر در سطح نظام بین‌الملل نیز نمی‌توانند قوانین و مقررات مهم سازمان‌های بین‌المللی را نادیده گرفته، و به اهداف خود بدون اهمیت دادن به آنها دست یابند. در همین راستا دولت‌ها می‌توانند با استفاده از نهادهای بین‌المللی و سایر اقدامات دیپلماتیک برتری قدرت هژمون را برای جنگ یا حمله کاهش داده، و فرصتی برای آمادگی بیشتر به دولت هدف حمله بدهند.
۳. تقویت قدرت اقتصادی؛ قدرت نظامی دولتهایی را تهدید می‌کند، که اهدافی را در جهت ایجاد موازنه در برابر قدرت هژمون دنبال می‌کنند. لکن قدرت عظیم اقتصادی می‌تواند پشتوانه خوبی باشد. در این راه ایجاد بلوکهای اقتصادی انحصاری بدون حضور قدرت هژمون و بالا بردن رشد اقتصادی و تجاری بین اعضا می‌تواند کارگر افتد.

۴. عزم راسخ برای موازنه؛ قدرت‌های درجه دوم می‌توانند با ایجاد پیمانهای دسته جمعی در برابر قدرت هژمون که نیاز به همراهی سایر قدرت‌ها جهت جامعه عمل پوشیدن به برخی اهداف خود دارد، ایستادگی کنند. این مساله سبب می‌گردد تا اعتماد این قدرت‌ها به توانایی ایجاد موازنه در برابر قدرت هژمون افزایش یابد، همچنین موجب ترغیب سایر دولتها در جهت پیوستن به ائتلاف می‌گردد (Ansarinasab, & Bidmal, 2023: 101-108). بنابراین با توجه به اینکه سیاست خارجی ایران دارای اهداف مشترک با چین و روسیه است؛ مقابله با یک جانبه گرایی آمریکا و امکانات تسری و تعامل با پیمانهای منطقه‌ای دیگر نظیر اکو، سارک، آ.سه آن، در واقع محدودسازی قدرت مانور غرب و ناتو فراهم می‌سازد. حال آنکه نزدیکی هر چه بیشتر محورهای ساختاری قدرت ملی هر یک از کشورها، یعنی افزایش ارتباطات سازمانی میان نهادهای تجاری، اقتصادی، امنیتی، آموزشی و غیره به شکل متقابل، می‌تواند به شکل‌گیری موازنه امنیتی جدیدی بیانجامد. عضویت در سازمان همکاری شانگهای می‌تواند به گسترش بازارهای منطقه‌ای و بین‌المللی ایران کمک کند و ایران براساس این عضویت می‌تواند هدف گذاری صادراتی داشته باشد. کشورهای هدف صادراتی با عضویت در سازمان‌های بین‌المللی راحت‌تر پیدا می‌شوند و کارها با سرعت بیشتری تسهیل می‌یابد. ضمن اینکه عضویت در سازمان شانگهای می‌تواند منجر به تعدیل برخی مسائل و مشکلات سیاسی و غیر اقتصادی نیز شود.

نتیجه‌گیری

عضویت دائمی ایران در سازمان همکاری شانگهای مهمترین رخداد سیاست خارجی کشور در ابتدای قدرتیابی دولت سیزدهم و پس از توافق مشارکت راهبردی جامع با چین بود. ایران پس از ۱۵ سال کوشش بالاخره به این سازمان راه یافت. در پیامد این رخداد موجی از تحلیل‌ها و انتظارات در کشور شکل گرفت و به روال سال‌های اخیر نگرش‌ها در این حوزه قطبی شد. گروهی الحاق ایران به سازمان همکاری شانگهای را فاقد ارزش راهبردی و اقتصادی برای کشور برشمردند و گروهی دیگر آن را نشانه پایان تحریم‌ها و فشارهای غرب و آغاز عصر جدیدی در روابط خارجی دو کشور برشمردند. ایران با عضویت کامل در سازمان همکاری شانگهای، به سمت تقویت حفظ موازنه قدرت رفته و با ایجاد ارتباط نزدیکتر با قدرت‌هایی چون چین و روسیه، می‌تواند بازیگران غربی را مجبور به امتیازدهی در میدان خواسته‌ها و حوزه‌های مطلوب خود نماید. این پیروزی دیپلماتیک آنهم در زمان حساس مذاکرات هسته‌ای، می‌تواند در حکم یک برگ برنده واقع شود. البته این بستگی به آن دارد که چگونه از این کارت استفاده کند. ایران باید آگاه باشد که قرار دادن تمام تخم‌مرغ‌ها صرفاً در یک سبد مثل سبد بلوک شرق

یا سبد بلوک غرب، آن را ناگزیر از پذیرفتن شرایط تحمیلی آن بلوک خواهد کرد که طبیعتاً می‌تواند به منافع ملی صدمه بزند. بنابراین، ضمن استفاده بهینه و هوشمندانه از فرصت عضویت کامل در SCO، باید امتیازات حداکثری خود از غرب را دریافت کند و به حفظ موازنه قدرت بیندیشد. در بعد امنیتی، کنوانسیون مقابله با تروریسم، تجزیه و طلبی و افراط‌گرایی و موافقت‌نامه ساختار منطقه‌ای مبارزه با تروریسم مهم‌ترین اسناد سازمان محسوب می‌شوند. به دیگر سخن، مهم‌ترین پیامد امنیتی عضویت دائم ایران در این سازمان در پذیرش الزامات همکاری در مقابله با تروریسم، تجزیه و طلبی و افراط‌گرایی بروز و ظهور خواهد یافت. در این حوزه و به ویژه مبارزه با تروریسم ایران از موقعیت پیچیده‌ای برخوردار است. از یک سو این کشور از قربانیان مهم تروریسم به شمار می‌آید و از طرف دیگر طیف وسیعی از گروه‌های اسلامی را مورد حمایت قرار می‌دهد. با این وجود، نگرش سایر اعضای سازمان همکاری‌های شانگهای به این گروه‌ها تفاوت‌های مهمی با نگرش ایران دارد. به عنوان مثال، حمایت ایران از گروه‌های اسلامی در تاجیکستان و کشمیر همواره با مخالفت هند و تاجیکستان به عنوان اعضای سازمان مواجه بوده است. از این منظر، پذیرش کنوانسیون مبارزه با تروریسم برای ایران پیچیده خواهد بود. فرایند دست‌یابی به تعریف مشترک از تروریسم میان ایران و سایر اعضای سازمان همکاری‌های شانگهای و عمل به تعهدات در حوزه مبارزه با تروریسم احتمالاً مهم‌ترین چالش‌ها را در مسیر عضویت دائم ایران در این نهاد ایجاد می‌کند. با وجود این، به دلیل اهمیت راهبردی عضویت دائم ایران در این سازمان، ایران احتمالاً الزامات سیاسی-امنیتی عضویت دائم در این نهاد را مورد پذیرش قرار خواهد داد. در حوزه مالی یکی از ابعاد قدرت ساختاری، با توجه به اینکه تشکیل شورای مشترک بانکی یکی از مهم‌ترین کارکردهای اقتصادی سازمان همکاری‌های شانگهای است، می‌توان گفت حرکت به سمت نظام تأمین مالی پروژه‌های مشترک و ظرفیت‌سازی برای قابلیت‌مند کردن استعدادها از ویژگی‌های این امر است. در حوزه تولید، همچنین با توجه به حضور ایران و روسیه و حجم ذخایر هیدروکربنی و فسیلی که در اختیار این ۲ کشور قرار دارد و بازار بزرگ مصرفی که چین و هند دارند ظرفیتی برای تشکیل یک باشگاه انرژی شکل گرفته است. در نتیجه توجه به تشکیل باشگاه انرژی موجب ارتقای سطح تولید، کشف و بهره‌برداری از حوزه‌های نفتی و گازی برای ایران خواهد شد. از طرف دیگر، سازمان همکاری‌های شانگهای شاید یکی از معدود نهادهای بین‌المللی است که توانمندی مقاومت در مقابل سیاست یک‌جانبه آمریکا را دارد. نمونه آن درخواست رسمی از آمریکا برای خروج از پایگاه نظامی در منطقه «دره فراغنه» در کشور ازبکستان در سال ۲۰۰۵ بود. همچنین در پی رسمی شدن سازمان همکاری‌های شانگهای قرقیزستان

نیز خواستار خروج امریکایی‌ها از پایگاه هوایی کی دو شد. در میان مدت، عضویت دائم ایران در سازمان همکاری شانگهای می‌تواند فرصت‌هایی برای دیپلمای اقتصادی کشور ایجاد نماید. در شرایط کنونی ارواسیای جدیدی در حال شکل‌گیری است، پهنه‌ای که در آن چهار کانون قدرت شکل گرفته است. روسیه به عنوان کانون سنتی قدرت در شمال این پهنه نقش آفرینی رو به افزایش دارد. چین کانون جدید و مهم‌ترین کانون قدرت هنجاری و اقتصادی سنتی در غرب این منطقه قرار دارد. ایران با توجه به موقعیت ژئواکونومیک خود می‌تواند نقش یک حلقه وصل را بین چهار اقتصاد کلیدی در اوراسیا ایفا نماید. ایده کریدور شمال - جنوب نماینگر پتانسیل نقش آفرینی ایران به عنوان حلقه وصل روسیه و هند به عنوان دو اقتصاد بزرگ اوراسیایی است. افزون بر این در قالب کریدور شمال- جنوب، ایران به طور بالقوه می‌تواند حلقه وصل جنوب شرق آسیا و شمال اروپا باشد، بنابراین، تکمیل کریدور شمال جنوب و رونق بخشیدن به آن را می‌توان در کانون منافع اقتصادی ایران در سازمان همکاری شانگهای قرار داد. به دیگر سخن اجرای شدن کریدور شمال جنوب و افزایش ظرفیتان می‌تواند به عنوان مهم‌ترین ابتکار، در کوتاه مدت در کانون دیپلماسی اقتصادی ایران در سازمان همکاری شانگهای قرار گیرد. ایران می‌تواند با بهره‌گیری از منابع مالی این سازمان زمینه را برای اجرای کامل این کریدور فراهم آورد.

برخی ناظران مدعی هستند که سازمان همکاری شانگهای ابزاری کلیدی در سیاست خارجی چین و روسیه در قبال جمهوری‌های آسیای مرکزی است. در خصوص روسیه، اعتقاد بر آنست که بن بست در روابط این کشور با غرب، محرک اصلی در شکل‌دادن به چشم‌انداز استراتژیک اوراسیات. به طوری که مسکو با استفاده از نهادهای جدیدی چون شانگهای و اتحادیه ارواسیا در حال واکنش به تلاش‌های غرب برای منزوی کردن این کشور در حوزه نفوذ خود در آسیای مرکزی است. روسیه همچنین جدا از این که تمانی‌کننده اصلی امنیت منطقه است؛ پیوندهای تمدنی، فرهنگی و قومیتی را با آسیای مرکزی حفظ کرده است. از این دیدگاه، سازمان همکاری شانگهای به عنوان نماد ایدئولوژیک یک جهان چند قطبی در نظر گرفته شده بود و اعلامیه‌هایی را اتخاذ کرد که بیانگر دیدگاهی غیر غربی بود. در همین حال، چین نیز به عنوان شریک تجاری و سرمایه‌گذاری اصلی در اوراسیا ظاهر شده است. روش کار پکن در سازمان همکاری شانگهای این بوده است که از این سازمان به عنوان سازوکاری برای ایجاد و تقویت رابطه‌های دوجانبه قوی‌تر با کشورهای آسیای مرکزی استفاده کند. لذا برخی از اندیشمندان معتقدند چین اکنون به دنبال آن است تا با تبدیل کردن آسیای مرکزی به نقطه محوری ابتکار کمربند راه، از قدرت عظیم اقتصادی خود استفاده کند. ایم کریدور که انتظار می‌رود پکن از ریق آسیای مرکزی به

اروپا متصل کند، می‌تواند ژئوپلیتیک اورآسیا را به طور بنیادین مجدداً تنظیم کند، به طوری که پکن به عنوان بازیگر اصلی، مسکو را کنار بزند. این افزایش رد پای روبه رشد چین از نظر سیاسی، اقتصادی و نظامی در آسیای مرکزی، منطقه‌ای که به طور سنتی توسط روسیه به عنوان حیات خلوت خود در نظر گرفته می‌شود، می‌تواند منجر به رقابت بین این دو کشور برای نفوذ در سشال‌های آینده شود. البته در این میان روسیه با توجه به موقعیت خود در برابر غرب، مجبور شدخ است تا از توانایی‌های پکن در برابر فشار ژئوپلیتیک غرب استفاده کند. این نزدیکی چین و روسیه باعث شده است که کرملین حتی در آسیای مرکزی با منافع روبه گسترش پکن کنار بیاید، به طوری که برخی از روسیه به عنوان یک شریک کوچک چین نام می‌برند. در سطح منطقه‌ای نیز برخی از تحولات جدید در سطح منطقه‌ای چون روی کار آمدن طالبان، ژئوپلیتیک اوراسیا را در شرایط جدیدی قرار داده است. در حالی که درک مشترک از تهدیدهای امنیتی غیر سنتی همچنان محور همگرایی اعضای سازمان شانگهای می‌باشد، در این وضعیت نوظهور، بازیگران منطقه‌ای مانند هند، ترکیه و پاکستان با نیات و دستور کار متفاوت، هم در سطوح دوجانبه و منطقه‌ای، مجدداً با کشورهای آسیای مرکزی وارد مشارکت‌های جدیدی شده‌اند. شایان ذکر است که همه این قدرت‌های منطقه‌ای شرکای سازمان همکاری شانگهای هستند. این مسئله اهمیت مرکزین سازمان را در فرایند ادغام منطقه‌ای را بیش از پیش برجسته می‌سازد. در این صفحه شطرنج ژئوپلیتیک اوراسیا، کشورهای آسیای مرکزی و جمهوری اسلامی ایران نیز به دنبال ایجاد توازن روابط خود با دو همسایه بزرگ یعنی روسیه و چین و به حداکثر رساندن دستاوردهای سیاسی و اقتصادی خود از هر بازیگر و در عین حال تلاش برای حفظ خودمختاری استراتژیک خود هستند.

با وجود شکل‌گیری یک تلاش مشترک در خصوص هویت اورآسیایی، رقابت‌های ژئوپلیتیک اعضا که در گسترش سایر تعهدات منطقه‌ای رقیب چون اتحادیه اقتصادی اورآسیا، کنفرانس تعامل و اقدامات اعتماد ساز در آسیا منعکس شده است، برای سیازمان همکاری شانگهای چالش جدی ایجاد می‌کند. در این شرایط، ایران مجبور است علایق خود را به طور واضح شناسایی و ارتقا دهد تا حضور خود را در منطقه اوراسیا تقویت کند. در حال حاضر تلاش‌های پاکستان و ترکیه در اوراسیا در واقع یک مانع برای پروژه‌های مواصلاتی با محوریت ایران چون بندر چابهار و کریدور شمال و جنوب محسوب می‌شود. در حالی که برخی عمده دستاورد ایران از عضویت کامل در سازمان همکاری شانگهای را کسب پرستیژ سیاسی و رفع انزوا در بحبویه تحریم‌ها می‌دانند، از نظر این پژوهش، در یک نگاه بلند مدت، سازمان شانگهای یک سازو کار مهم برای دست‌یابی به برخی اهداف سیاست خارجی در اختیار ایران قرار

می‌دهد؛ زیرا در حال حاضر، شاهد ظهور یک درک مشترک بین ایران و دیگر اعضا در مورد هویت اوراسیای، منافع و تهدیدهای مشترک هستیم. لذا عضویت کامل در شانگهای به احتمال زیاد به ایران کمک خواهد نمود تا آرزوی خود را برای ایفای نقش فعال در همسایگی گسترده خود و همچنین یافتن مسرهای تجاری و فن آوری غیر غربی به ویژه در زمان تحریم‌ها برآورده سازد. استدلال ما این است که ایران با توانای‌های خود برای اتصال سازمان همکاری شانگهای به غرب آسیا، و اروپا یک دارایی بالقوه ارزشمند برای این سازمان محسوب می‌شود. همچنین می‌توان استدلال نمود که با توجه به تصویر موقعیت استراتژیک، پتانسیل اقتصادی، منابع انرژی و تجربه و تخصص گسترده در مقابله با تروریسم، ایران می‌تواند ارزش بیشتری به برنامه‌های جاری سازمان همکاری شانگهای اضافه کند و از همه ظرفیت خود به عنوان یک پل ارتباطی بین شرق و دنیای اسلام استفاده تا چشم انداز سیاسی و اقتصادی مشترکی برای منطقه ایجاد کند. بنابراین موضوعات هم‌کناری ایران در سازمات همکاری شانگهای بیشتر در گسترش هم افزایی همکاری در زمینه‌های راه‌های مواصلاتی، مبارزه با تروریسم، انرژی و تجارت ظاهر می‌شود. از نظر این پژوهش، عضویت کامل ایران در سازمان شانگهای گامی مهم در جهت ترسیم یک هویت اوراسیایی می‌باشد، این مساله از آنجا مهم است که می‌توان تنش‌های گذشته در روابط تهران با دوشنبه را به فقدان یک سیاست اوراسیایی منسجم داسن. در حال حاضر یک اجماع در جامعه استراتژیک ایران وجود دارد که سازمان شانگهای را یک سازوکار مناسب برای پیشبرد سیاست نگاه به شرق ایران می‌دانند. سیر تکامل مشارکت ایران در سازمان شانگهای از وضعیت ناظر در سال ۲۰۰۵ تا عضویت کامل در ۲۰۲۱، نشان دهنده اهمیت معنا دار این سازمان در محاسبات استراتژیک سیاست اوراسیایی ایران است.

References

- Alimov R. (2020) *The Shanghai Cooperation Organisation and the Development of Eurasia*. In: Lukin A. (eds) *The "Roads" and "Belts" of Eurasia*. Palgrave Macmillan, Singapore.
- Alimov, R. (2018). The Shanghai Cooperation Organisation: Its role and place in the development of Eurasia. *Journal of Eurasian Studies*, 9(2), 114-124. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1016/j.euras.2018.08.001>
- Ansarinasab, M., & Bidmal, N. (2023). Analysis of Iran's Commercial Multilateralism for Optimal Use of the Geopolitical Position of the Shanghai Cooperation Organization (SCO). *Central Eurasia Studies*, 15(2), 103-127.
- Denisov, I. E. and Safranchuk, I. A. 2016. Four Problems of the SCO in Connection with Its Enlargement. *Russian Politics & Law*, 54(5-6): 494-515.

- Fulton, J (2018), "Could the SCO Expand into the Middle East?", *The Diplomat*, Available at: <https://thediplomat.com/2018/02/could-the-sco-expand-into-the-middle-east/>, (Accessed on: 30/2/2018).
- Gabuev, A (2017) *Bigger, Not Better: Russia Makes the SCO a Useless Club*, Carnegie Moscow Center, 23 June 2017, <<https://carnegiemoscow.org/commentary/71350>> (3 October 2021) [hpt:// www. English. Pepol. Com. Cn/English/ 2001, 6/ 15](http://www.English.Pepol.Com.Cn/English/2001,6/15)
- Griffits, M., Callaghan, T. O., & Roacg.C. Steven. (2008). *International Relations: The Key concepts*. London: Routledge.
- Ikenberry, J. G. (2006). *After Victory: Institutions, Strategic Restraint and the Rebuilding Order After Magor Wars*. Chicago: Stanford University press.
- Iran Chamber Research Center (2021), *Iran's Membership in the Shanghai Cooperation Organization: Implications for Economic Diplomacy*, October. Tehran. **(In Perstion)**
- Liao, Janet Xuanli. (2021) "China's energy diplomacy towards Central Asia and the implications on its "belt and road initiative"", *The Pacific Review* Volume 34, Issue 3
- Lin, Christina (2017), "The Belt and Road and China's Long-Term Visions in the Middle East", *ISPSW*, No. 512, pp. 1-10.
- Lukin, Alexander and Novikiv, Dimitry (2021), "Sino-Russian rapprochement and Greater Eurasia: From geopolitical pole to international society?", *Journal of Eurasian Studies*, 2021, Vol. 12(1) 28–45.
- Mousavi, M, and Khodae, E (2013). "Iran and the Shanghai Cooperation Organization." *Iranian Review of Foreign Affairs* 4 (1): 185–210.
- Qiu, H. (2010). International system and China's Asia-Pacific strategy. *Contemporary International Relations*. 20(1): 50–73
- Rousselot, H. (2011) "Le Club de l'énergie de l'ocs, un élément (moteur)... d'intégration régionale?", *Relations internationales*, vol. 145, no. 1,
- Rshid, A (2018), "The Shanghai Cooperation Organisation: Its role and place in the development of Eurasia", *Journal of Eurasian Studies*, Volume 9, Issue 2, pp: 114-124.
- Schmidt, B. C. (2005). Competing Realist Conceptions of Power. *Millennium*, 530.
- Song W. (2014). Interests, Power and China's Difficult Game in the Shanghai Cooperation
- Song, W. (2016). *China's approach to Central Asia: The Shanghai Co-operation organisation*. Routledge.
- Strang, Susan (1988). "States and Markets", New York: Basil Blackewell.
- Strange, S. (1994). 'Rethinking structural change in the International Political Economy: state, firm and Diplomacy, in *Global Political Economy*', Richard Stubs and Geoffrey Underhill (eds), Canada, Cataloging in Publication data.
- Strange, Susan ed. (1984). *Paths to International Political Economy*. London: George Allen & Unwind.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. London: Addison-Wesely Publishing Company.
- Wang Cong Source, (2018) China to step up SCO investment, *Global Times*, 06 June 2018, <<https://www.globaltimes.cn/content/1106554.shtml>> \
- Zhao, H. (2013). China's View of and Expectations from the Shanghai Cooperation Organization. *Asian Survey*. 53 (3): 436–460.
- Zhao, H. (2015). Sino-Russian Economic Cooperation in the Far East and Central Asia since 2012. *Eurasia Border Review*. 6(1): 103-121.